

BENEDMO trendrapport 1 (okt. '22)

Uitkomsten en achtergronden van factchecks gepubliceerd door BENEDMO-partners in het eerste jaar van de samenwerking, met een specifieke focus op de oorlog in Oekraïne.

*Ferre Wouters (KU Leuven)
Yordi Dam (ANP)*

*This project has received funding from the European Union
under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738*

Inhoudsopgave

Werkwijze	3
Factchecks per partner	4
Factchecks door de tijd heen en de oorlog in Oekraïne	5
Een op drie factchecks gingen specifiek over Oekraïne	6
Verband gebeurtenissen oorlog en publicatie van factchecks	7
Een op drie factchecks gingen specifiek over Oekraïne	9
Waar gingen factchecks over de oorlog over?	10
Uitkomst factchecks: veel beweringen blijken niet te kloppen	12
Sentiment: pro-Russisch versus pro-Oekraïens	13
Bron en bestandsformaat van de gecheckte claims	15
Slot: factchecks BENEDMO diverser in vergelijking met andere Nederlandstalige factcheckplatformen	16
Conclusie	16

Over het trendrapport

In dit trendrapport vind je een analyse van de factchecks die zijn gedaan door de consortiumpartners van BENEDMO, in de periode van september 2021 tot en met augustus 2022.

Werkwijze

Door middel van een handmatige verzameling zijn alle factchecks die zijn gemaakt door BENEDMO-partners - Knack, Nieuwscheckers, VRT NWS en Factcheck Vlaanderen - en derde partijen (o.a DPA) op een rij gezet. Deze factchecks zijn vervolgens categoriseerd naar publicatieperiode, thema van de claim en oordeel van de factcheck. In dit rapport wordt met name ingegaan op de factchecks van BENEDMO-partners en, meer specifiek, ingezoomd op de checks rondom de oorlog in Oekraïne.

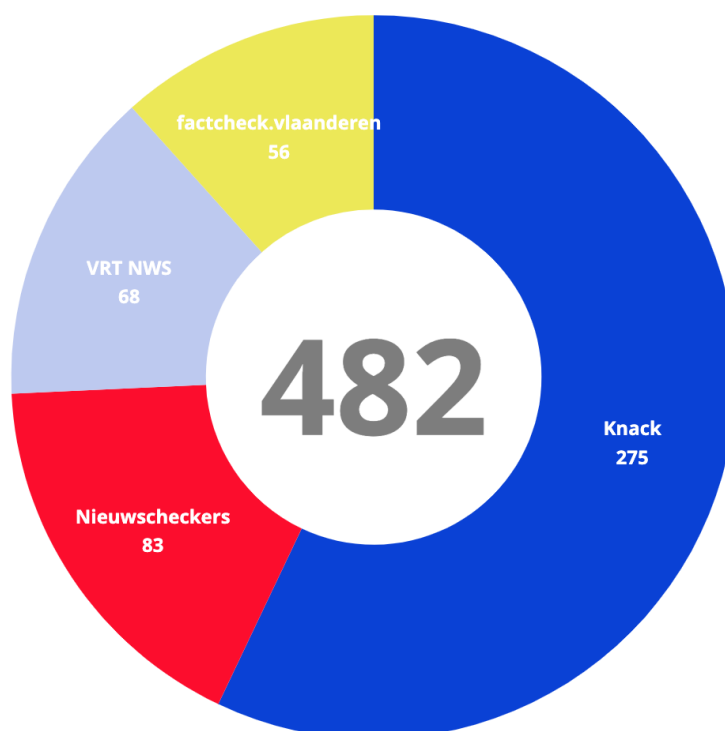
Factchecks per partner

Vier partners binnen het BENEDMO-consortium hebben gedurende het eerste jaar van de samenwerking factchecks gepubliceerd. In onderstaande grafiek vind je een verdeling van de factchecks die door de partners zijn gemaakt in de periode van september 2021 tot en met augustus 2022.

In die periode zijn in totaal 482 Nederlandstalige factchecks gepubliceerd. Daarvan zijn er 399 gemaakt door Vlaamse media, namelijk Knack, VRT Nieuws en Factcheck Vlaanderen. 83 berichten zijn gepubliceerd door Nieuwscheckers, een gespecialiseerd factcheckproject gelieerd aan de Universiteit Leiden in Nederland. Bijna de helft van de beweringen (47 procent) werd binnen de week nadat de bewering verscheen gefactcheckt. De snelste factcheck verscheen op dezelfde dag, de langzaamste 92 dagen later.

Aantal door BENEDMO-partners gepubliceerde factchecks, uitgesplitst naar medium

Periode sept. '21 t/m aug. 22

This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

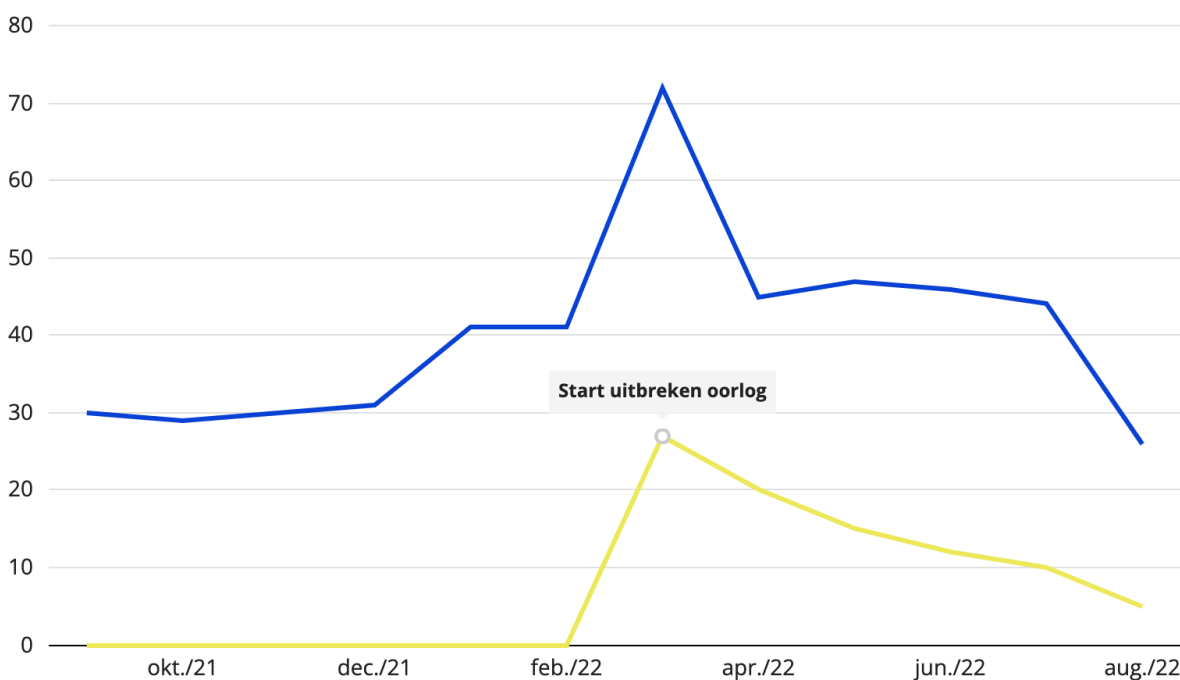
Factchecks door de tijd heen en de oorlog in Oekraïne

Het aantal factchecks dat maandelijks is gepubliceerd, loopt uiteen van zo'n 30 tot 70 artikelen. Een opvallende piek is te zien in maart van dit jaar. Eind februari viel Rusland Oekraïne binnen met de huidige, nog steeds voortslepende oorlog als gevolg. Met het uitbreken van de oorlog kwam een grote stroom aan (potentiele) desinformatie op gang, wat terug te zien is in het aantal factchecks dat zich specifiek richt op berichtgeving rondom de oorlog. In de komende paragrafen wordt dieper ingegaan op factchecks rondom de oorlog.

Gepubliceerde factchecks over Oekraïne per maand

■ Factchecks over Oekraïne ■ Totaal aantal factchecks

Totaal aantal factchecks gepubliceerd door BENEDMO-partners en factchecks over de oorlog in Oekraïne (sept '21 t/m aug. '22)

This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

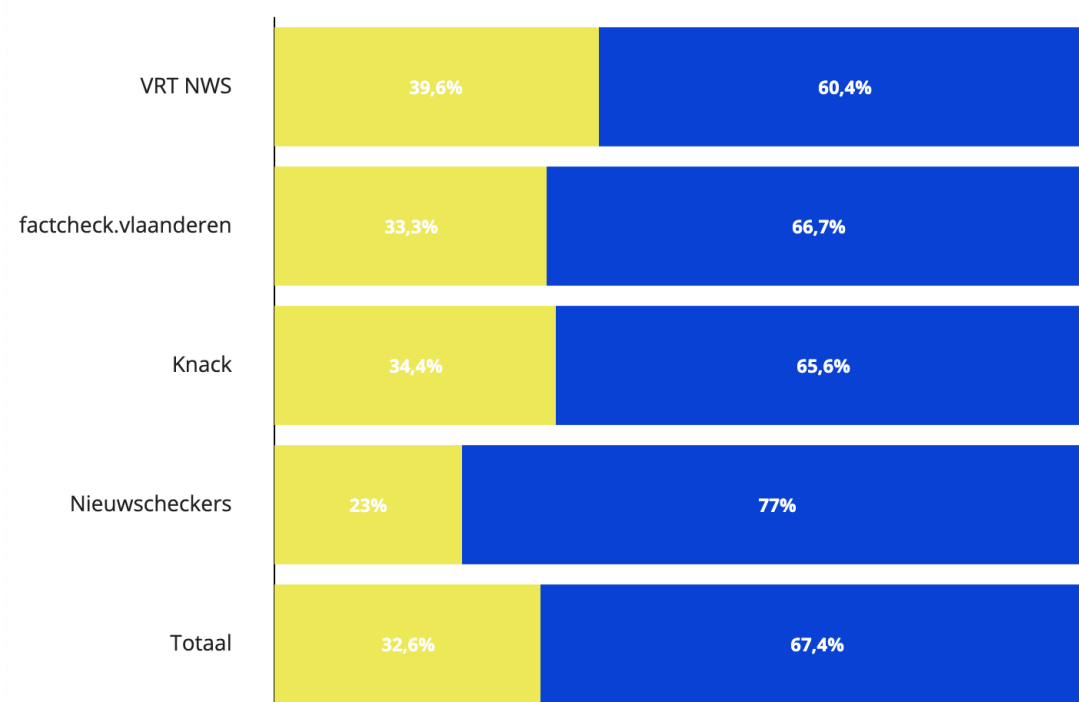
Een op drie factchecks gingen specifiek over Oekraïne

Een virale video van een zingend Oekraïens meisje [dat geraakt zou zijn door bommen](#), een foto van de Franse president [Macron die een inzinking gehad zou hebben](#) na een gesprek met Poetin en een claim over [Russische “nepvliegtuigen” die Google Maps aangepast zou hebben](#) op hun satellietbeelden. Dit zijn enkele voorbeelden van berichten in het kader van de oorlog in Oekraïne die door BENEDMO-factchecks zijn ontkracht. In een periode van zes maanden (24 februari tot en met 24 augustus), publiceerden de factcheckpartners van BENEDMO in totaal 88 berichten over de oorlog in Oekraïne. Dat aantal is goed voor een derde van alle gepubliceerde factchecks in die periode.

Aantal factchecks over de oorlog in Oekraïne

■ Factchecks over Oekraïne ■ Factchecks overig

In de periode van 24 februari tot 24 augustus 2022, uitgesplitst naar maker

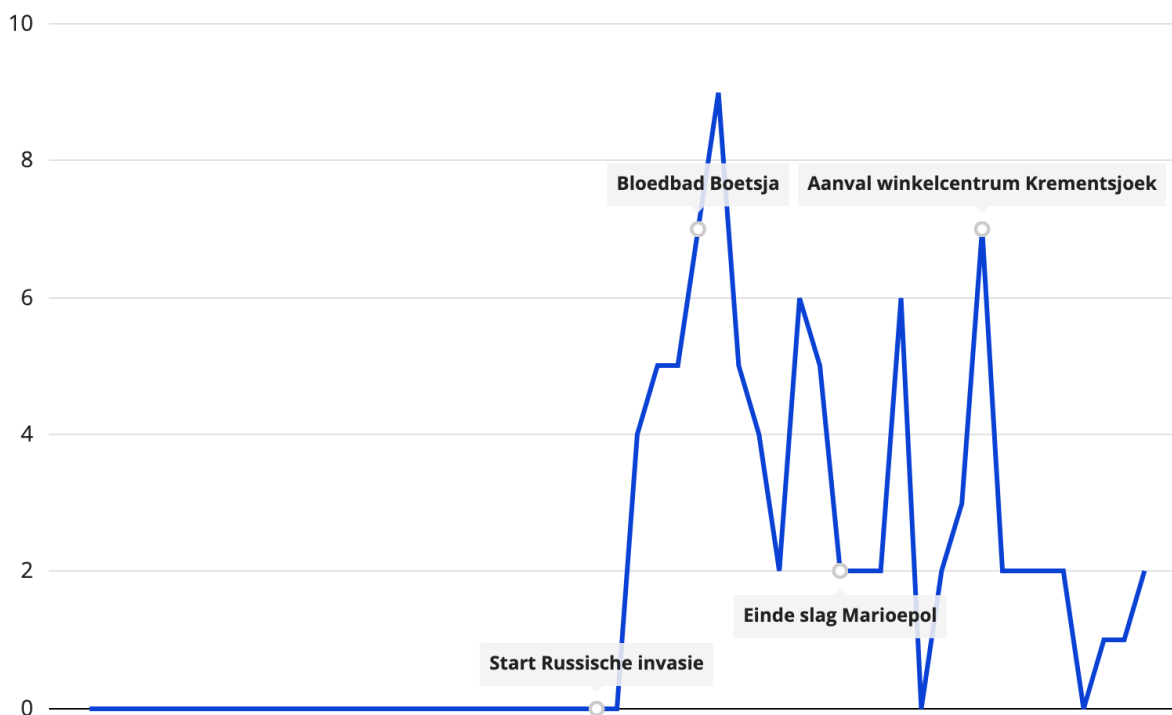

This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

Verband gebeurtenissen oorlog en publicatie van factchecks

Er is een sterk verband zichtbaar tussen het aantal factchecks per week en enkele grote gebeurtenissen uit de oorlog. In onderstaande grafiek zie je alle door BENEDMO-partners gepubliceerde factchecks over Oekraïne. Sinds het uitbreken van de oorlog eind februari is vrijwel iedere week een factcheck gepubliceerd over (foutieve) berichtgeving in de oorlog. Het bloedbad in Boetsja, de aanval op het treinstation van Kramatorsk en de slag bij Marioepol leidden tot veel desinformatie. Hierdoor zijn rond deze gebeurtenissen veel ontkrachtende factchecks gepubliceerd.

Aantal door BENEDMO-partners gepubliceerde factchecks over de oorlog in Oekraïne, uitgesplitst per week + enkele opvallende gebeurtenissen (feb t/m aug. '22)

This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

De grootste pieken kwamen na of tijdens twee gebeurtenissen: het bloedbad van Boetsja en de aanval op het winkelcentrum in Kremetsjoek. De boodschap achter desinformatie omtrent Boetsja was tweeledig. Of Oekraïense soldaten waren verantwoordelijk voor de slachtpartij of de feiten werden volledig ontkent. Het bewijsmateriaal dat dit tegenspreekt werd zagezegd in scène gezet.

Factcheck: Nee, deze video geeft niet aan dat Oekraïense soldaten de Russische slachtpartij in Boetsja in scène zouden hebben gezet

Volgens sommige socialemediagebruikers is een video het bewijs dat de slachtpartij die het Russische leger in het stadje aanrichtte door Oekraïne in scène is gezet. De soldaten zouden zelf de lijken in de straten hebben verspreid. Dat klopt niet. De beelden zijn afkomstig uit een langere reportage van het persagentschap AP. De soldaten controleren of de lijken boobytraps bevatten.

Voorbeeld over bloedbad in Boetsja.

Ook omtrent het winkelcentrum in Kremetsjoek waren er twee boodschappen. De aanval werd ontkent - het ging om een brand - of geminimaliseerd - het winkelcentrum was zagezegd gesloten. Factcheckers konden de raketaanval echter verifiëren.

Factcheck: Ja, video toont moment waarop raket op winkelcentrum in Kremetsjoek inslaat

Op het internet gaat een video rond die het moment zou tonen waarop een raket in een winkelcentrum in de Oekraïense stad Kremetsjoek inslaat. Na analyse blijken de beelden inderdaad authentiek te zijn. In een andere video zien we ook hoe een tweede raket daarna nog vlakbij een nabijgelegen park inslaat.

Voorbeeld over aanval in Kremetsjoek.

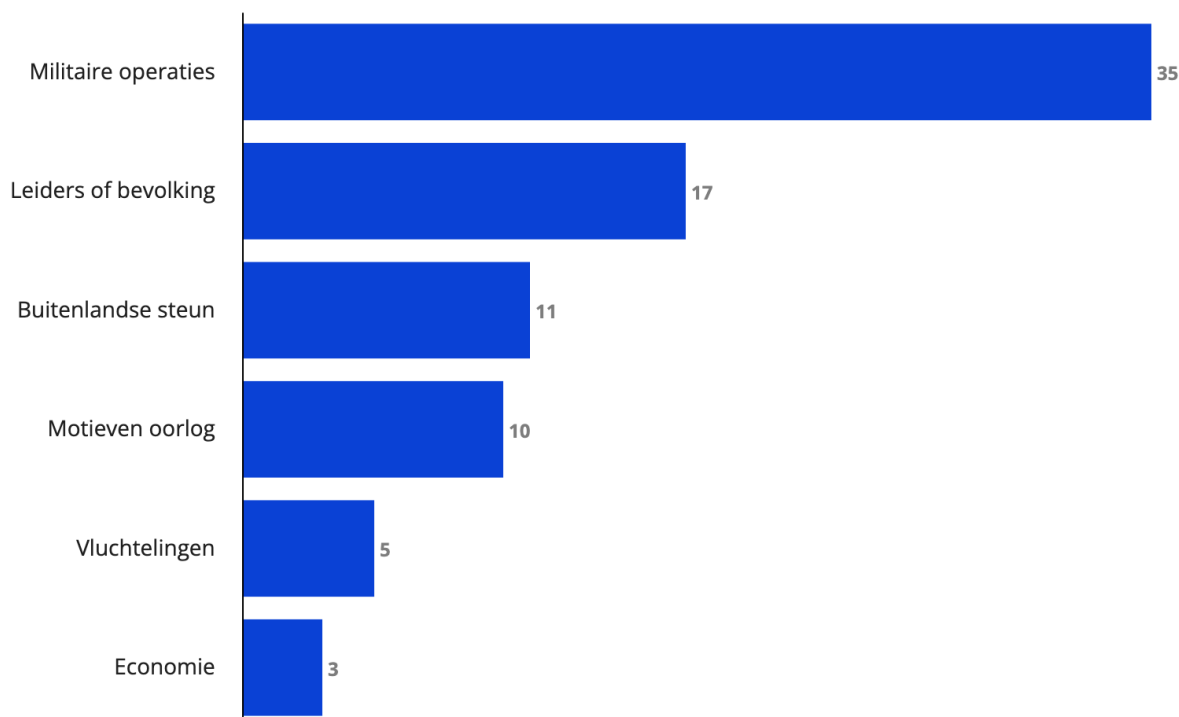

Waar gingen factchecks over de oorlog over?

In totaal werden 81 unieke factchecks gepubliceerd over de oorlog in Oekraïne. Claims die meerdere keren zijn gecheckt, zijn in deze analyse buiten beschouwing gelaten. Deze factchecks hebben we vervolgens handmatig gecategoriseerd naar subthema, om te achterhalen wat de meest voorkomende onderwerpen zijn waarvoor claims zijn gecheckt. Het meest voorkomende onderwerp zijn factchecks gerelateerd aan militaire operaties (35), gevolgd door checks over informatie over de leiders of bevolking van de betrokken landen (17). Verder buitenlandse steun (11) en motieven van de oorlog (10).

Factchecks oorlog Oekraïne: over welke thema's gaan de claims?

Aantal door BENEDMO-partners gepubliceerde factchecks over de oorlog in Oekraïne, uitgesplitst naar subthema (in periode feb. t/m aug. '22)

Factchecks over militaire operaties gaan meestal over aanvallen, slachtoffers en/of soldaten. Het kan gaan om echte, valse of oude beelden. De echtheid van oorlogsbeelden wordt soms onterecht in twijfel getrokken, zoals in het voorbeeld van Boetsja. Tegelijkertijd worden beelden van filmsets gedeeld om de indruk te wekken dat alles in scène is gezet.

Factcheck: Nee, deze video is geen bewijs dat de oorlog in Oekraïne in scène wordt gezet

In een video zou te zien zijn hoe Oekraïne de oorlog in scène zet. Dit klopt niet: de video laat een filmset zien voor een deels gedramatiseerde documentaire over de gebeurtenissen in Irpin, Boetsja en Hostomel van maart 2022. De originele uploader van de video benadrukt zelf dat de video is opgenomen in Hostomel, voor een filmproject over eerdere gebeurtenissen.

Voorbeeld over militaire operaties.

Vaak wordt desinformatie gedeeld om de Oekraïense president Zelensky in een slecht daglicht te plaatsen door hem bijvoorbeeld af te schilderen als drugsverslaafde.

Factcheck: Video met cocaïne op bureau van Zelensky is fake

Op sociale media doet een filmpje de ronde waarin de Oekraïense president Volodymyr Zelensky online vergadert met naast hem cocaïne en een bankkaart. Het blijkt te gaan om een video die Zelensky zelf online zette op 6 maart, en waar later de cocaïne en de bankkaart aan toegevoegd werden.

Voorbeeld over leiders of bevolking.

Sommige factchecks gaan over humanitaire hulp, maar er zijn ook claims over andere vormen van buitenlandse steun aan Oekraïne die niet altijd bleken te kloppen.

Factcheck: Neen, Oekraïense tweekleur wordt niet toegevoegd aan alternatieve regenboogvlag

Een inclusieve regenboogvlag met toegevoegde Oekraïense tweekleur gaat het internet rond. Sommige mensen denken dat het om een nieuwe versie van de LGBTQ+-vlag gaat. Het ging om een ironische opmerking van een anonieme Twitteraar. Die had kritiek op een andere opmerking waarin iemand werd gewezen op het gebruik van een oudere vlag die niet inclusief voor mensen van kleur zou zijn.

Voorbeeld over buitenlandse steun.

Dat Poetin Oekraïne binnenviel om het land te 'denazificeren', is een gekend voorbeeld van Russische desinformatie over de motieven van de oorlog. Dat in Oekraïne Westerse labs biowapens (zoals apenpokken) zouden maken, is een ander voorbeeld.

This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

Factcheck: Apenpokken komt niet uit een laboratorium

Complotsites verspreiden de voorbije week verhalen dat het apenpokken-virus een laboratoriumstam is. Er wordt tegelijkertijd gehint op een verband met biowapen-onderzoek in Oekraïne. Het zijn verzinsels, gevoed door anonieme geruchten en Russische desinformatie over Westerse labs in Oekraïne. Zulke complotverhalen zijn een terugkerend thema bij de opkomst van nieuwe ziekteverwekkers.

Voorbeeld over motieven oorlog.

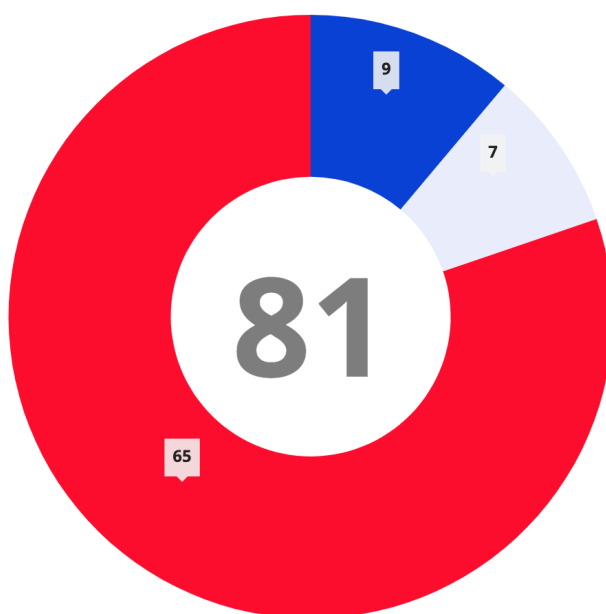
Uitkomst factchecks: veel beweringen blijken niet te kloppen

Dat het belang van factchecks in oorlogstijd groot is, blijkt wel uit het feit dat het grootste deel van de claims die zijn gefactcheckt, in ieder geval deels niet bleken te kloppen. Van de 81 factchecks, bleek in 65 gevallen de informatie (deels) onjuist weergegeven te zijn.

Uitkomst factchecks over oorlog in Oekraïne

■ Waar ■ Niet te checken/geen bewijs ■ (Deels) onwaar

Factchecks over de oorlog in Oekraïne, uitgesplitst naar oordeel

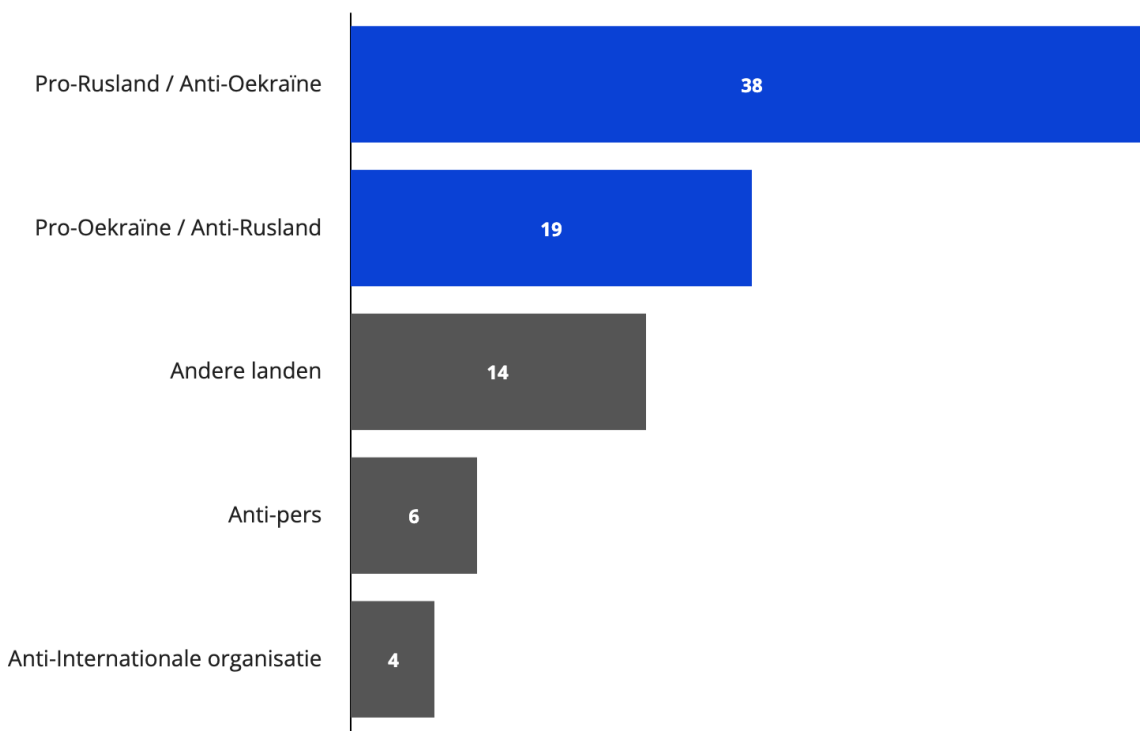

Sentiment: pro-Russisch versus pro-Oekraïens

De oorlog in Oekraïne kent, zoals bij iedere oorlog, twee kanten. Enerzijds zijn factchecks op basis van berichten met een duidelijke pro-Russisch sentiment gemaakt, anderzijds zijn claims gecheckt met een pro-Oekraïense invalshoek. Van de 81 gepubliceerde checks over de oorlog, gingen de meeste (47 procent) over een pro-Russische, en dus anti-Oekraïense blik. 24 procent was tegen Rusland of pro-Oekraïens, 17 procent stelde andere landen in een slecht daglicht. Ook de pers (6) en internationale organisaties (4) (zoals Rode Kruis) waren het mikpunt. Een kanttekening: vanuit Russische hoek werden ook Oekraïense bondgenoten of de Westerse pers getarget met desinformatie. Als je dit meetelt, weegt het pro-Russische aandeel zwaarder door.

Factchecks oorlog Oekraïne naar invalshoek

Aantal door BENEDMO-partners gepubliceerde factchecks over de oorlog in Oekraïne, uitgesplitst naar invalshoek van de gecheckte claim (feb '21 t/m aug' 22)

Hiervoor zagen we al tal van voorbeelden van claims met een anti-Oekraïense of pro-Russische invalshoek. Factcheckers kwamen ook op berichten met een pro-Oekraïense invalshoek die niet helemaal klopten. Zoals een heldhaftig verhaal van een geboorte in een metro in Kiev tijdens Russische bombardementen.

This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

Factcheck: Geen bewijs dat een Oekraïense 'baby Mia' geboren werd in de metro van Kiev

Internationale nieuwsmedia brachten in februari het nieuws van de geboorte van een 'baby Mia' tijdens airstrikes in de metro van Kiev. Ze baseerden zich op een beeld gedeeld door Oekraïense politica Hanna Hopko. Zij beweerde dat het kind in een shelter werd geboren. Aan dit verhaal voegden verschillende media het metrostation toe. Dit element is dienstbaar aan een artikel van BBC uit mei 2021.

Voorbeeld van pro-Oekraïense invalshoek.

Soms gingen beweringen over de oorlog rond die eigenlijk met Rusland noch Oekraïne te maken hadden. Zoals de bewering dat migranten uit Noord-Afrika zouden profiteren van de situatie om naar Europa te komen.

Factcheck: 97,5% vluchtelingen die van Oekraïne naar Frankrijk komen, hebben Oekraïense nationaliteit

Verschillende Franse en Vlaamse media en politici stellen dat 1 op 3 Oekraïense vluchtelingen in Frankrijk niet uit Oekraïne afkomstig is. Het cijfer komt van de krant Le Figaro, maar zij geven hiervoor geen precieze bron. Volgens het Franse ministerie van Binnenlandse zaken kwamen 17.100 Oekraïense vluchtelingen naar Frankrijk, waarvan 16.696 de Oekraïense nationaliteit hebben. Het gaat dus eerder om 2,5 procent.

Voorbeeld van een andere invalshoek.

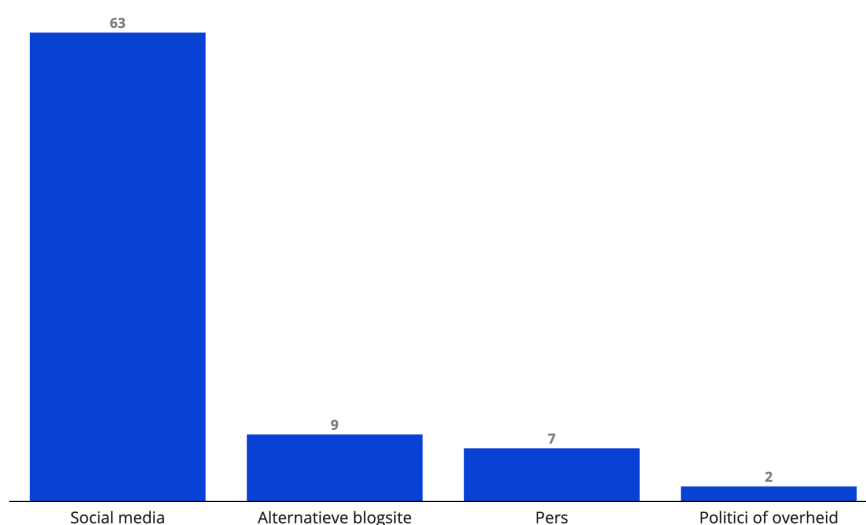

Bron en bestandsformaat van de gecheckte claims

In deze paragraaf zoomen we in op de bron van de claim en de presentatievorm: video, foto of tekst. Van de 81 factchecks over de oorlog in Oekraïne die in een half jaar tijd door BENEDMO-partners zijn gepubliceerd, zijn de meeste gebaseerd op berichten op sociale media. Veelal ging het hierbij om visuele claims (video's en foto's). Tekstuele claims over de oorlog kwamen minder aan bod en waren dan ook vooral van alternatieve blogsites of reguliere pers afkomstig.

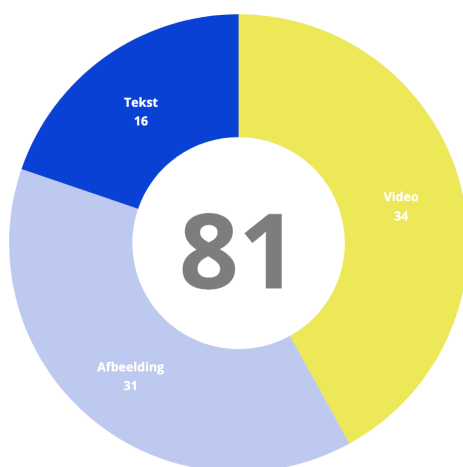
Bron claims die zijn gefactcheckt in kader van oorlog in Oekraïne

Aantal door BENEDMO-partners gepubliceerde factchecks over de oorlog in Oekraïne, uitgesplitst naar bron van de gecheckte claim (feb t/m aug. '22)

Format claims die zijn gefactcheckt in kader van oorlog in Oekraïne

Aantal door BENEDMO-partners gepubliceerde factchecks over de oorlog in Oekraïne, uitgesplitst naar format van de gecheckte claim (feb t/m aug. '22)

This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

Slot: factchecks BENEDMO diverser in vergelijking met andere Nederlandstalige factcheckplatformen

We verzamelden ook Nederlandstalige factchecks van organisaties die geen partner zijn, zoals AFP en DPA, in een [database](#) op de BENEDMO website. Deze zijn in de bovenstaande kwantitatieve analyses buiten beschouwing gelaten.

Door ook naar Nederlandse factchecks van niet-BENEDMO-partners te kijken kunnen we een vergelijking maken. Andere platformen publiceren gemiddeld gezien sneller: 61 procent binnen de week gefactcheckt (tegenover 47 procent bij BENEDMO-factchecks). Dit wil overigens niet zeggen dat BENEDMO-partners trager werken, maar kan er op wijzen dat ze moeilijkere factchecks niet uit de weg gaan.

Het valt op dat factchecks van BENEDMO-partners meer divers zijn op verschillende vlakken. In tegenstelling tot BENEDMO factchecken anderen bijna geen enkele claim die waar bleek te zijn. De bron van de claims was bijna uitsluitend sociale media (91%, dat is logisch aangezien AFP en DPA partners zijn van het factcheckprogramma van Facebook). Tot slot zijn de BENEDMO-factchecks ook meer in balans: andere platformen checkten bijna geen pro-Oekraïense informatie (6%).

Conclusie

Van september 2021 tot augustus 2022 publiceerden de factcheckpartners van BENEDMO 482 factchecks. Maart 2022 piekte de publicatie van factchecks door het uitbreken van de oorlog in Oekraïne: de eerste zes maanden na de inval van Rusland ging een op drie factchecks over dit onderwerp.

Heel uiteenlopende claims over de oorlog werden gecheckt. Een groot deel ging over militaire operaties en bij de gecheckte informatie was vaak sprake van een pro-Russische invalshoek. Factcheckers controleerden voornamelijk visuele content over de oorlog afkomstig van sociale media.

De laatste maanden daalde het aantal factchecks over Oekraïne. Gezien de nieuwe ontwikkelingen in de oorlog vanaf eind september verwachten we opnieuw een toename.

Dit is het eerst trendrapport van BENEDMO: de komende maanden worden dezelfde brongegevens bijgehouden om over een jaar een soortgelijke analyse te doen. Zo kan nog uitgebreider door de tijd inzicht worden gegeven in de Nederlandse en Vlaamse factchecktrends.

